

УДК 342.53

І.Є. Словська,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування

РОЛЬ ПАРЛАМЕНТУ У ГАРАНТУВАННІ ПРАВ ОСОБИ

Анотація. Проаналізована важливість дотримання прав особи для становлення правової держави і громадянського суспільства. Вказано на недоліки правового регулювання і практики застосування нормативних положень щодо правового статусу особи в Україні. Наголошено на значущості подолання таких кризових явищ вітчизняного конституціоналізму з огляду на декларування виконання нашою державою взятих міжнародних зобов'язань. Підкрслено, що становлення парламентаризму в Україні — важлива віха вітчизняного державно-правового розвитку.

Ключові слова: закон, держава, суспільство, право, парламент, свобода, особа, конституціоналізм.

Постановка проблеми. Органи публічної влади намагаються протягом усіх років незалежності України вживати важливих заходів щодо зміцнення законності і правопорядку. Партійні і громадські організації, інші інституції політичної системи також у різний спосіб повинні сприяти найсуворішому додержанню законів усіма громадянами, службовими і юридичними особами. Проте їх діяльність, в основному, спрямована на формування громадської думки щодо боротьби з беззаконням і правовим нігілізмом задля підтримання належного правового порядку, від чого залежить забезпечення необхідних умов для продуктивного функціонування державної і політичної системи суспільства, народного господарства. Саме функціонування органів держави формує державну волю, надаючи загальнообов'язкової форми правилам поведінки у демократичній державі.

Безперечно, роль парламенту у таких реаліях важко переоцінити. Загальнодержавний представницький орган народу України декларує основними цінностями українського суспільства інтереси людини. Особистість має, згідно із законодавством, широкі можливості розкрити свій потенціал у різних сферах, що визначається як фундамент становлення конституціоналізму.

Беручи до уваги стан справ у нашій державі і враховуючи значущість свобод, можна стверджувати, що обраний задля дослідження у даній роботі напрямок потребує подальших теоретичних і практичних розробок. Очевидними є недоліки практичного виконання державою взятих на себе зобов'язань у даній царині — інтереси особи є безспірними, а успішна роль органів держави з їх захисту не є безумовними і головним досягнення державної реформи протягом усіх років існування суверенної України.

Теоретичним підґрунтям стали праці таких авторів, як: Р. Болдирева, Є. Глушко, В. Нерсесянц, І. Степанов, Ю. Фрицький, Ю. Шемшученко, Ю. Шульженко, та інтернет-джерела.

Виклад основного матеріалу. За майже тридцять років вітчизняної незалежності принципи прав людини, закладені в законодавстві, міжнародних зобов'язаннях та Конституції України, поки що так і залишилися прожектами та дороговказами державного й соціального будівництва, не стали реальними підвалинами громадянського суспільства та механізмами державного управління. У 1991 році Україна зробила перший крок на шляху до ствердження верховенства права. Основний Закон визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними, непорушними і невичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а прийняття нових законів або внесення змін до чинних не повинно призводити до звуження змісту та обсягу існуючих стандартів (статті 21, 22 Конституції України). Проте, на жаль, права людини в Україні частіше за все залишаються вивіскою держави, за якою приховано не зовсім привабливий стан функціонування державного апарату чи діяльності так званих «професійних правозахисників». Загалом прав стало більше, але захищаються вони гірше.

Права людини в Україні виступили та продовжують виступати свого роду заручниками складних процесів державотворення, об'єктом системних політичних спекуляцій з боку практично усіх політичних сил, що, в значній мірі, в суспільній свідомості знівельовало й саму цінність прав людини. Часто в суспільстві та державі продовжує домінувати то-

талітарний підхід, яким права людини підміняються політичними груповими категоріями — «нація», «народ», «соціальна справедливість», «звичайний українець». Такий знеособлений підхід формує соціальну відчуженість особи й громадянина, унеможливорює вироблення реальної дієвої державної політики і, тим паче, її реалізацію, створює несприятливі умови для розвитку потенціалу особистості й соціуму загалом, оскільки в такому разі людина виступає засобом, а не ціллю діяльності держави.

Для розуміння сутності прав людини потрібно засвоїти, що людина — ціль, а не засіб. Отже, важливо висувати вимогу до суспільства і держави щодо охорони прав і свобод кожної особистості без прив'язки до стану громадянства та інших цензів. Державний апарат повинен забезпечити існування загальних для всіх стандартів прав людини. При цьому головне завдання українського суспільства — не забувати, що держава (національний лідер) не дарує права, а лише закріплює їх у законі та забезпечує реалізацію. Якщо ж держава ігнорує своє соціальне призначення на угоду якимось «вищим цілям», її характеризують як антидемократичну, що не має права на існування [1].

Навіть попри те, що не все населення (народ) погоджується з існуючим правопорядком, єдине мірило поведінки повинно існувати. Ганс Кельзен з цього приводу говорив: «Деякий правопорядок може вважатися несправедливим з точки зору певної норми справедливості. Однак той факт, що зміст дієвого примусового порядку може бути розцінено як несправедливий, ще зовсім не підстава для того, щоби не визнавати цей примусовий порядок правопорядком». Він вважав, що якщо примусовий порядок

в межах певної території виявляється дієвим настільки, що дійсність всякого іншого виключається, то його можна вважати правопорядком, а створене ним суспільство — державою [2, с. 594; 3].

Ідея захисту прав людини від зловживань урядової влади через закон стала набувати ширшого схвалення в ХХ столітті, особливо після створення Ліги Націй і Міжнародної організації праці та їх роботи в сфері прав меншин, трудових відносин й інших питань. Однак, саме події Другої світової війни дійсно вивели права людини на новий міжнародний рівень. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року декларує, що основним завданням ООН є «позбавити прийдешні покоління від лиха війни» і «знов утвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок». Пізніше розроблена і ухвалена Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, без сумніву, також стала новаторською і нині продовжує слугувати важливим глобальним нормативним інструментом із гарантування прав людини. Ці документи є спонуканням для прийняття численних зобов'язань щодо прав людини на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Відтоді низка ключових інструментів, які гарантують принципи правового статусу особи, були розроблені і погоджені міжнародною спільнотою у різних частинах світу, у тому числі і в Україні [4].

За імплементацією Конвенцій ООН щодо прав людини здійснюють нагляд відповідні органи, комітети незалежних експертів, що створені на основі цих документів, через систему періодичних рапортів держав, скарг

держав-учасниць і на основі деяких Конвенцій скарг від індивідів. Так, наприклад, дотримання Міжнародного Пакта про громадянські і політичні права моніторять Рада з прав людини і Комітет з прав через механізм універсальних періодичних звітів (спочатку протягом першого року після ратифікації і потім на запит Комітету з прав людини кожні чотири роки). Дотримання Міжнародного Пакта про економічні, соціальні і культурні права моніторить Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Конвенцію про права дитини — Комітет з прав дитини (спочатку протягом перших двох років після ратифікації і потім на запит відповідного Комітету кожні п'ять років). Дотримання Конвенції з подолання всіх форм расової дискримінації моніторить Комітет з питань подолання всіх форм расової дискримінації (спочатку протягом першого року після ратифікації і потім на запит Комітету з прав людини кожні 2 роки).

Кожний такий періодичний звіт вимагає від держав-учасниць пояснень до якої міри держава виконує зобов'язання, відображені у договорі. Для повноти інформації щодо стану ситуації від держав очікують залучати до підготовки звітів кожен державний орган, кожен національний інститут з прав людини чи омбудсмена, кожен неурядову організацію чи представників громадянського суспільства, яких стосуються питання. Рапорти повинні містити інформацію про: кроки, здійснені державами задля гарантування виконання взятих зобов'язань по відповідній угоді; докази практичного застосування цих прав; статистику й інформацію, що підтримують ці докази; проблеми чи труднощі, які виникають у зв'язку із забезпеченням ефективною національною імплементацією

тації договору (і пояснення від уряду причин зазначених труднощів).

Після розгляду та усних свідчень представників держави договірний орган видає «Заключні зауваження», в яких висвітлюються позитивні і негативні аспекти рівня виконання державою своїх зобов'язань й виробляються рекомендації для відповідних змін в законодавстві та практиці. Такі висновки і рекомендації не мають обов'язкової юридичної сили, але забезпечують авторитетне тлумачення окремих договірних зобов'язань.

Деякі інструменти ООН, зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про заборону всіх форм расової дискримінації та Конвенція проти тортур дозволяють окремій державі подати скаргу до органу контролю за дотриманням договорів у разі, якщо інша держава-учасниця не виконує своїх договірних зобов'язань. Проте, держави, як правило, використовують більш широкий спектр дипломатичних засобів, аби висловити занепокоєння з проблем прав людини за межами своїх юрисдикцій, наприклад, через створення дипломатичних представництв, діяльність послів і глав держав, або шляхом підтримки донорів, робота яких спрямована на посилення захисту прав індивідів [5, с. 14-17].

Безперечно, значною мірою саме від парламенту як професійного, виборного, загальнодержавного органу влади, наділеного законодавчими, контрольними й установчими повноваженнями, що характеризується специфічними структурою, методами і формами роботи, залежить розробка і схвалення вітчизняного законодавства у відповідності до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Реалізація парламентом представницької функції дозволяє забезпечити керівництво

державними справами, особливо щодо формування і реалізації внутрішньої й зовнішньої політики [6, с. 237], а це, в свою чергу, сприятиме зростанню авторитету України на міжнародній арені.

Дійсно, підґрунтям парламентаризму і конституціоналізму є загальнодемократичні засади, серед яких: громадянське суспільство з високим рівнем правової культури; принцип верховенства права і закону; пріоритет свобод і прав людини над інтересами держави (саме воля народу — джерело влади представницьких органів); формування шкали цінностей, яка б виключала суперечності суспільних й приватних інтересів при реалізації державної влади [7, с. 53]. Перелічені засади є своєрідним «каркасом» становлення політичного режиму, якому притаманні багатопартійність, організація та функціонування уряду за підтримки парламентської більшості, проста процедура зміни вищого органу виконавчої влади [8, с. 30-31], здійснення повновладдя народу в умовах демократичного правління, уможливленого функціонуванням національної професійної представницької законодавчої інституції зі значними повноваженнями у сферах державного управління та законотворчості [9, с. 21].

Парламентаризм як складна і багатогранна система організації державної влади забезпечує визнання ратифікованих міжнародних зобов'язань і формування такої шкали соціальних цінностей, які включають загально-суспільні та особистісні надбання. Висока політико-правова культура населення і бюрократичного апарату є показником парламентаризму як стану солідарності між парламентом — представником суспільства, народу [10, с. 18], інших ланок політичної системи, міжнародним співтовариством.

Слід зазначити, що універсальність прав людини жодним чином не загрожує багатому різноманіттю індивідуальностей чи культурних відмінностей. Різноманіття може існувати і в суспільстві, де всі рівні і в рівній мірі заслуговують поваги. Права людини слугують мінімальним стандартом, який стосується всіх людей; кожна держава і суспільство може визначати і застосовувати вищі або конкретніші стандарти у різних царинах, враховуючи власні обставини.

Не на всі питання стосовно декларування і реалізації прав і свобод особи є чіткі відповіді — навіть сьогодні вони залишаються предметом запеклих суперечок. Такі конфлікти є важливі, адже вказують як на плюралізм у підходах, що є головним для ідеї прав людини, так і те, що права людини — це не наука, не застигла «ідеологія», а область етичної та правової думки, яка розвивається. Ми не завжди повинні очікувати чорно-білих відповідей. Ці питання є складними, і вони можуть бути відповідним чином збалансовані тільки за індивідуального підходу до кожного випадку. І все ж це не означає, що відповідей не має взагалі або що згоди не має в жодній області. Таких сфер багато (наприклад, скасування смертної кари, право на евтаназію, право на аборт, безперешкодне право доступу до інтернет-платформ, право на екстрадицію і надання притулку (статусу біженця), право на спротив тощо), і кількість їх зростає.

Отже, багато з нині суперечливих питань також знайдуть своє подальше вирішення у законодавчій і практичній площинах. Головне, аби, не включившись в дискусію і плекаючи власне судження щодо спірних питань, не забути про про дві основні цінності: рівність та людську гідність. Якщо

якоюсь дією стосовно будь-якої людини принижується її людська гідність, значить, воно суперечить духу прав людини [4].

Верховна Рада України як орган загальної компетенції, повноваження якої охоплюють усі сфери суспільного життя, не лише через законотворення може оптимізувати стан справ щодо захисту прав особи. Парламентський контроль, що здійснюється без будь-яких доручень у межах власної компетенції законодавчої установи, постає у діяльності безпосередньо Верховної Ради, її внутрішніх структурних підрозділів й посадових осіб, інших державних інституцій, функціонально поєднаних з парламентом [9, с. 323]. Такий контроль здійснюється у формах: виконання номінаційних функцій, обговорення звітів та інформації вказаних посадових осіб, висловлення довіри (недовіри) Генеральному прокуророві України та надання згоди на звільнення посадових осіб.

Установча функція Верховної Ради України спрямована, перш за все, на призначення, обрання, надання згоди на призначення або звільнення посадових осіб, формування органів публічної влади. Способи і форми здійснення парламентом цих повноважень різняться. Зокрема, парламент може: формувати орган (обирати, призначити посадову особу) та розпустити (звільнити) його самостійно, за власним розсудом (наприклад, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини); формувати орган (обирати, призначити посадову особу) і розпустити (звільнити) його за поданням інших вищих органів держави (посадових осіб), наприклад, членів Центральної виборчої комісії; надавати згоду на формування органу (обрання, призначення посадової особи) та розпуск (звільнення) його, наприклад,

Президентом Генерального прокурора України.

Усі зазначені повноваження парламенту доводять обґрунтованість трактування законодавчої інституції як одного з основних гарантій захисту прав особи. Безперечне визнання демократичності, прав і свобод людини і громадянина стверджуватимуть життєздатність українського суспільства на засадах прозахідного цивілізаційного шляху розвитку.

Висновки. Демократія і верховенство права існують там, де гарантуються широкі права особистості. Захищеність благ з боку держави не повинна поставати обмеженням, а лише засобом подальшого поступу в напрямку розширення такого переліку соціальних спроможностей. Становлення парламентаризму в Україні — важлива віха вітчизняного державно-правового розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колесніченко В. Захист прав людини — найголовніша національна ідея України / Українська правда. Блоги. 09.02.2012. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f3365b572044/>. (дата звернення: 18.06.2019)
2. Нерсесянц В.С. Философия права. Учебник для вузов. Москва: Издательская группа ИНФРА•М-НОРМА, 1997. 652 с.
3. Права людини: критика / Спільне. Commons. 06.05.2011. URL: <https://commons.com.ua/uk/prava-lyudini-kritika/> (дата звернення: 18.06.2019)
4. Що таке права людини? Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights> (дата звернення: 18.06.2019)
5. Human Rights and Parliaments: Handbook for Members and Staff. Publisher: Westminster Consortium, London, 2011. 122 p.
6. Фрицький Ю.О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2006. 359 с.
7. Степанов И.М. Идеи парламентаризма в стратегии и тактике политической реформы // Разделение властей и парламентаризм / Редкол. Е.К. Глушко, И.М. Степанов, Ю.Л. Шульженко. Москва: Ин-т государства и права РАН, 1992. С. 49-60.
8. Современный парламент: теория, мировой опыт, российская практика / Под общ. ред. О.Н. Булакова. Москва: Эксмо, 2005. 320 с.
9. Словська І.Є. Конституційно-правовий статус парламенту — Верховної Ради України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.
10. Болдырева Р.С. Разделение властей: Теоретико-правовые аспекты: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. «Теория государства и права; История права и государства; История политических и правовых учений». Москва, 1998. 20 с.
11. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 3: К-М. 2001. 792 с.

Словская И.Е.

Роль парламента в гарантировании прав личности.

Аннотация. Проанализирована важность соблюдения прав личности для становления правового государства и гражданского общества. Отмечаются недостатки правового регулирования и практики применения нормативных положений относительно правового статуса лица в Украине. Акцентировано внимание на значимости преодоления таких кризисных явлений отечественного конституционализма, учитывая декларирование выполнения нашим государством взятых международных обязательств. Подчеркнуто, что становление парламентаризма в Украине — важная веха отечественного государственно-правового развития.

Ключевые слова: закон, государство, общество, право, парламент, свобода, личность, конституционализм.

I. Slovská

The role of the parliament in guaranteeing of personal rights.

Summary. Analyzed the importance of individual rights abidance for the formation of the rule of law and civil society. The shortcomings of legal regulation and practice of applying regulations on the legal status of a person in Ukraine are noted. Attention is focused on the significance of overcoming such crisis phenomena of domestic constitutionalism because of the given the declaration about the fulfillment its international obligations by our state. It was emphasized that the formation of parliamentarism in Ukraine is an important milestone in the national state and legal development.

Keywords: law, state, society, parliament, freedom, personality, constitutionalism.

